

Flaui regerij renati viri illu-
stris Comitiss epithomia rei mi-
litaris libri numero quatuor felici-
ter incipiunt et primo de quo
agit in vno qz libro.

Primus liber elatione edocet
iunioru ex quibus locis vel qua-
les milites probandi sint aut
quibus armoru exercitijs ibuedi.

Secundus lib veteris milicie
continet morem ad que pedestris
institui possit exercit. **T**ercius
liber oia armoru genera q terrest-
ri prelio necessaria videntur.

Quartus liber vniuersas machi-
nas qbz vl opponunt ciuitates
vl defendunt enumerat. naualis
qz belli precepta anectit. In omni
aut plio no ta multitudo q vtus
indocita qz ars et exercitiu solet
prestare victoriam. **I**ncipiunt
capitula libri primi. Romanos
omnes getes sola armoru exer-
citacione vicisse. Ex quibus regi-
onibus eligendi sunt tyrones. Cuius
etatis tyrones sunt pbandi.

Qua statuta iuniores pbandi
sunt. **E**x vultu ex compositione
corpis agnosci in eligendo qui
meliores possunt esse. **C**uius
artis tyrones eligendi vl respu-
endi sunt. **Q**uando tyrones fig-
nandi sunt. **A**d gradu militare
ad ausum et salum exercendos
tyrones. **Q**uemadmodu scuta
viminea vel ad palos antiq ex-
ercebant tyrones. **A**d vsum
natandi exercendos tyrones.

Non cesim s punctim ferire
docendos tyrones. **A**rmatura
docendo tyrones. **T**yrones do-
cendos ad missilia iacienda. **S**a-
gittis diligenter tyrones imbu-
endos. **A**d iactandos lapides fun-
dis exercendos tyrones. **D**e ex-
ercicio plubatoru. **Q**uemadmo-
du ad ascendendos eqs tyrones
sunt imbuendi. **A**d portandum
pondus exercendos tyrones.

Quo genere armoru vti sunt antiq.
De munimine castroru. **I**n quibus
locis ostruenda sunt castra.

Quali spe castra munienda sunt.

Quo genere munienda sint
castra. **Q**uemadmodu munienda
sint castra cum hostis muniat.

Quemadmodum exerceant
tyrones. **Q**uatu spacium ire re-
cedere debent vel quociens inter
se exerceri cum educant milites
ambulatim.

De ordinacione rei militaris
romane qz vtutis. **C**ap. I.

Non quibus temporibus
mors fuit bonarum ar-
um studia mandare
luis atqz i libros re-
ducta offerre principibus quia
nec recte aliquid inchoatur nisi
post deu faueat imperator neqz
quicquid decz meliora scire vel plu-
ta qz principu antiq doctrina oibus
potest prodesse subiectis. **Q**uod
octavianu et augustu ac bonos
de hinc principes libenter ha-
buisse frequentibus declaratur.

exemplis **S**ic regnantiū testio
nijs tibiū eloquēcia dū n̄ culpa
tur audacia. **H**ac ergo imitacōe
cōpullus dū defidero clemenciā
viam aūf līcū magis ignoscere pos
se q̄ ceteros tātō me inferiorē ā
tiq̄s scriptoribz vix sēh. licet i
hoc opusculo nec p̄bōrū cōtinui
tas sit nōcia. nec acūmē ingenij
h̄ labor diligens ac fidel. et q̄ a
pub diūfos hystoicos amoz dis
ciplinā docētes. et diūsa volumina
celāt. p̄ vtilitate romana p̄fēta
tur i mediū. **D**e elcū igit et ep̄ci
racōe tyronū p̄ q̄sbā ḡdus et tū
los atiq̄ cōsuecudinē conamue
onēdere. nō q̄ tibi i pator iūcte il
ta videāt iōgnita. h̄ q̄ vt spōtē
p̄ teipublice salute disponis ag
noscas oli custodisse romai im
perij cōditoēs. et i hoc puo libel
lo q̄cqd d̄ mapis ēbz spq; nēh̄s
iueias. **R**ōnos oēs gētes sola
amoz ep̄ci racōe viciisse. **Ca. II**

Nulla em̄ alia te videm̄
p̄lm rōnū cebez viciisse
teriaz. n̄ amoz exerci
cio disciplina castroz atq; milici
e. **Q**uid a dūsus galloz multitu
dinē paucitas rōna valūss̄. et
q̄d a dūsus germanoz p̄cēritatē
līctas potuiss̄ audere. hyspanos
q̄dē nō tm̄ numero. h̄ in viribz
corpis n̄is resticisse manifestū
ē. **A**ssiduo dol atq; diuicij sēp
infini sum̄. **G**reorū prudēcia
ardibz nos vinci nemo dubi
tat. **S**; adūf oia p̄fuit tyronē

solletē eligē ius vt ita dixerit a
moz docē q̄ttidiaō ep̄ciō laborē
et queq; i acie eueniē atq; p̄h̄s
possit oia om̄i i cāpēstri medita
cōe p̄nosce seuiē i defides viciā
do. **S**cā em̄ vibellice dimicandi
nutrit audaciā. q; nēō facē mē
tuitq̄d se bñ didicisse cōbit. **E**t
em̄ i cāmie belloz ep̄ci tata paud
tas ad victoriā p̄mpcōrē tūdis
et iōcta multitudo expōita sem
per ad cedā. **E**x q̄bus regiomi
bus tyroēs eligēdi sūt. **Ca. III**

Terū dōdō sp̄scit vt ex q̄
bz p̄vincijs v̄l nacōibz
tyroēs eligēdi sit p̄ma
p̄te tractet. **C**ōstat q̄ in oibz lo
cis q̄ ignauū et strēnuū nascūt h̄
tū gēs gētē p̄cedit i bello. et pla
ga celi ad robur n̄ tm̄ corpm̄ h̄ e
ciā aīoz plurimū val; q̄ loco ea
q̄ a doctiss̄is cōp̄bata sūt nō ob
mittā. **O**ēs nacōes q̄ viciē sūt so
lis nimio caloē ficitate āpli? q̄dē
sape. h̄ h̄e min? s̄agwicz diuē
ac p̄tēa cōstāciā ac fiduciā cōi?
n̄ h̄e pugndi q; metuūt vulneā
q̄ epiguū s̄agwicz se h̄e norūt. **E**
cōtia septoāles p̄pli ēmoti a sol
ādoibz iōsulcōēs q̄bz. h̄ tū largo
sangwice redūbātes sūt ad bella
p̄mpcōssi. **T**yroēs igitē tēptato
rībz eligēdi sūt plag? q̄bz et copi
a s̄agis suppetat ad vulneis mō
tūq; cōtēpt et n̄ possit dēē prude
cia. q̄ et modestiā suat i castris et
n̄ par p̄dest i dimicacōe cōsilijs.
Ex ep̄ agris ex vt ē. **Ca. IIII**

Equitē vtrum de agris
an de rebibz vtilior ty
ro fit requiramus de qua
pte nūq̄ credo potuisse dubitari
apdore armis rusticā plebem
que sub diuo et in labore nutri
tur solis paciens vmbre negli
gens balneorū nescia deliciarū
ignata simpliciis animi paruo
contenta durans ab om̄ez tolle
rāciā laboz fossas ducere on⁹ fer
re consuetudo de rure ē interdū
tū necessitas expig⁹ verbanos ad
arma compelli Qui vero volūt
nomē dedere milicie laborare de
curare portare pondus ⁊ solem
puluerēq; ferre condiscant par
uo victu vrantur et rustico mē
dum sub diuo interdum sub pa
piliombus cōmōrent tunc demū
ad vsum erudiantur armorum
• Et si longior expeditio emerg⁹
in angarijs plurimū detinendi
sūt procul hñdi a ciuitatis ille
cebris vt eo modo et corpibus
corū robora accedāt et animis
Nec inspiciendū q̄ ab vrbē cō
dita rōnos ex ciuitate pfectos
semp ad bellū h̄ tunc nullis de
licijs fruebant sudore cursu et
campestri exercicio collectim na
tans iuuent⁹ abluebat in tibrī
idem debellator idem agricolā
geneta tū imitabat armorū q̄
usq; vix est vt arma q̄ntio cin
ānato dictū constat oblatam
esse • Ex agris enim supplendū
robur p̄cipue viderūt exercit⁹

nescio qmō morte timet q̄ qui
mīn⁹ deliciāz nouit in vita

Qui? etatis tyrones pban
di sunt **Capitulum q̄ntum**

Nunc qua etate milites
legi cōueniat explore?

Et siquidē antiqua con
suetudo seruanda est incipientē
pubertate ad delectū cogēdam
null⁹ ig⁹ rat nō em̄ tū celer⁹
sed etiam pfectius imbibuntur
que discuntur a pueris • Demū
militaris alactas saltus et cur
sus ante tē perare deb; q̄ corp⁹
etate pigrescat • Velocitas em̄
est q̄ pcepto exercicio strenuū
efficit bellatorem Adolecentes
eligendi sūt sicut ait salustius
nam simul iuuentus belli paci
ens erat in castris p laborem et
vsum miliciā addiscebant meli⁹
est em̄ vt exercitat⁹ iuueis cau
ses etate n̄ aduenisse pugādi q̄
p̄tisse Habeat em̄ spā cū vniū
sa discēdi neq; parua aut leuis
ars videat armorū siue equitem
siue peditem sagittariū imbu
ere siue scutatiū armet modos o
m̄nes q; gestus docere ne locū
deserat ne ordines ēb; vt missile
et destinato ictu et magnis viri
bus iaceat vt fossam ducere su
des scienter figere nouerit tra
ctare scutum et obliquis ictibz
remientia tela deflectere plagā
prudēter vitare audaciter infer
re hic tale instituto tyroni pug
nare adūsum quoslibet hostes

in acies nō eīt formīdo s; volup-
tas. Qua statuta vt s. Ca VI

Doceatē tyronū ad in-
cōmoda scio semp erac-
ta; ita vt senos pedites
certe quinos et denas turmas i-
ter alares eq̄tes haberēt et in p̄-
mis legionū cohortib; pbarent
s; tunc erat āplior multitudo et
pluēs miliciā sequebant arma-
tam. Needū em̄ ciuīl ps florenti-
orem ad duxerat iuuentutē ergo
necessitas erigit nō tā statim ma-
cionē hūc q̄ viciū et ip̄o Homero
teste nō fallimur q̄ tydeū mino-
rem q̄dē corpe s; foridore armis
fuisse s;ficat. Ex vultu et ex
cōpōsitione corporis agnoscī mi-
lites. Capitulū. VII

Et q̄ dilectū actus? we-
menē attēdat vt ex vul-
tu ex ocul̄ ex oī cōforma-
cōne mēbroz eos eligat q̄ imple-
re valeāt bellatoēs nāq; nō tū-
in hoībz s; etiā in eq̄s et canib;
p̄tus militis dēclarat iudicijs si-
cut doctissimoz hoīm disciplina
p̄prehēdit. q̄ etiā in apib; mā-
tuanus auctor dicit eē suandū
nā duo sūt genēa s; melior i fig-
nis et ore et rutil̄ clarus s̄q̄mis.
ille horribus al̄t de sidiā latāq;
trahēs in gloriā aluū. Sic ergo
adolescēs marcio opi deputad?
vigilātib; ocul̄ erecto ciuice-lato
p̄ctoē humeis musculosus valē-
tib; digitis lōgiorib; brachijs.
ventre modicus exilioz crurib;.

suris expeditus. nō supflua car-
ne distētus sed netuorū diuitia
collectus. cū hec in tyrone signa
d̄prehēderis nō magnopere p̄ce-
ritatem d̄sideres vtilius em̄ est
fortes esse milites q̄ grandes.
Cuius artis tyrones eligendi
sūt vel respuendi. Ca VIII

Equū vt cuius artis
vel eligēdi vel penitus re-
spuēdi sint milites idā
genus. Piscatores auaripes dul-
carios luctomes. omēs q; qui a
liquid tractasse videbunt ad ge-
nēa p̄tinens lōge arbitror pel-
lendos a castris fabros. fectari-
os carpētiarios et ceruorū aproz
q; venatores cōuenit sociare mi-
licie et hoc est in quo totius rei
publice salus vertitur. Dies reg-
ni et romani nominis fundamē-
tū in p̄ma delectoz exāniacōne
consistūt nec leue hoc putet offici-
um aut passi ciuiscūq; mādatū
q̄ apud veteres int̄ varia ḡna v-
tutū in p̄toris p̄cipue cōstat esse
laudatū. Iuuetus em̄ cui defēho
p̄vinciaz. cui ē belloz cōmittēda
fortūa et ḡne si copia suppetat et
motib; debet ex c̄llere. honestas
em̄ ydoneū militē reddit. v̄x cū
dia dū prohibet fugere facit esse
victorē. Quid em̄ p̄dest si ex̄tea-
tur ignauus si plurib; stipēdijs
moreē in castris nūq̄ ex̄citus p̄-
dest temp̄e cuius in p̄bādis ty-
ronib; claudiat electio. et q̄nū
vsu exp̄imentisq; cognouim?

huic tot vbiq; ab hostib; illa-
te sūt clades dum lōga pax mi-
lite mariofius legit dū honesti-
ores quiq; ciuilia sectat offi-
cia dum indicti professioibus
tyrones p gñā; aut dissimula-
tionem pbādum tales sociant
armis quales dñm inherere fas-
tiduunt a magnis vero viris
magnaq; diligēcia ydoneos eli-
gi conuenit iuniores.

Quā tyrones signandi sunt.

Capitulum . IX .

Non statim punctis
signorū scribendus est
tyro electus verū ante
exercitio pñtandus vt vt vere
tāto opi apt⁹ sit possit agnosci
et velocitas in illo requirenda
videatur et robur et vtq; armorū
disciplinā discere valeat et vtrū
armorū confidentiam habeat
militare pleriq; em q̄uis non
improbabiles videantur i spē
tamen expimentis cōprobātur
digni repudiādi igiē min⁹ vti-
les et in eorum loco strenuissi-
mi subrogandi sunt. In omni
enim conflictu non tam multi-
tudo prodest q̄ virtus. Sig-
natis itaq; tyronibus per quo-
tidiana exercitia armorū est de-
monstranda doctrina sed hui⁹
rei vsū dissimulatio longe secu-
ritatis aboleuit quem inuenias
qui docere possit qd ipē nō didi-
cit. De historijs ergo vltimis
nob antiqua consuetudo repetē

da est sed ille res gestas et eue-
tus tm scribere librorū. Ita que
nūc querim⁹ tanq̄ nota liquē-
tes. lacedemonij quidē et athe-
niēsi alij q; i libris retulē q̄ plu-
ra sed nos disciplinā militarem
ppl i romani debem⁹ inquirere
quā ex patuissimis finib; nipe-
riū suū pene solis regionib; i in-
mūdi ipsius sine distēdit. Nec
necessitas cōpuliit euolutis au-
ctorib; ea me in hoc fidelissimo
opusculo dicere q̄ ille kathy cen-
sorin⁹ de disciplina militari cō-
scripsit que cornelius celsus q̄
frontinus perstringenda du-
perunt. que paternus diligētis-
simus iuris militaris assertor
in libros redegit. que augusti-
ti et traiani adriani q; consti-
tutionibus cauta sūt. Nichil
enim michi auctoritatis assu-
mo sed horum quos supra recol-
ui que dispersa sunt velut i co-
dmem epythomata conscribo.

**Ad gradum militare q̄ cursū
et saltum exercendos tyrones.**

Capitulum . X .

In primis ergo medita-
tionum auspicijs tyro-
nes militare edocendi
sunt gradum nichil em magis i-
tinere vlt in acie custodiendū est
q̄ vt oēs incedendi ordinē ser-
uent qd aliter fieri nō potest ni-
si vt exercitio ābulare celeiter
et equaliter distant p̄culū em
ab hostibus semp gūissimum

sustinet diuinus et iordinat? ex
 ercitus. **M**ilites ergo gradu vi
 ginti milibus passibus. hois quique
 ducatur estiuus conficienda sunt
 pleno aut gradu qui citior est to
 tidem hois viginti quatuor milia
 pagenda sunt. quicquid abdidit
 iam cursus est cuius spaciū non
 potest diffiniri. **S**ed et cursu pre
 cipue assuefaciendi sunt iuuenes
 ut maiore impetu in hostem pare
 ant. ut loca optima cum usus ad
 venerit celeriter occupent vel adu
 sarijs idem facere volentibus pre
 occupent. ut ad explorandum ala
 criter pergant. alacrius redeant
 ut fugientium terga facilius ap
 hendat. ad saltum etiam quo et fos
 se facilius transiliunt. vel impe
 diens aliqua altitudo superantur
 exercitibus est miles. ut cum huius
 modi difficultates aduenerint pos
 sit sine labore transire. **P**roterea
 in ipso conflictu ad dimicationem
 et locum bellator saltusque veniens
 aduersarii perstringat oculos me
 temque deterrere priusque plagam
 infligat. **Q**ui ille ad cauendum vel
 ad resistendum se parat. **D**e ex
 ercicio pompeii magni salustius
 commemorat. cum alacribus saltu
 cum velocibus cursu. cum validis re
 quie certabat neque ille aliter po
 tuisset esse certior. nisi se et mi
 lites frequentibus exercitijs pre
 parasset ad bella. **A**d usum
 natandi exercendos tyrones.

Capitulum. pndecimū

Natandi usum estiuus me
 sibus omnis equaliter de
 bet tyro condiscere. non
 enim semper pontibus flumina
 transeuntur. sed et praedēs et i
 sequens natare cogitur frequen
 ter exercitus. sepe repentinis pre
 bibus vel nubibus solent inu
 dare torrentes. et ignoscia non
 solum ab hoste sed etiam ab ipso
 aquis discriminē incurrit. **I**deoque
 romani veteres per quos tot bella
 et continuata sunt pericula omne
 rei militaris disciplinam. erudie
 rant eos ad artem. et campum
 marium vicinum tiberi delegerunt
 in quo iuuentus exercituum armo
 rum sudore pulueremque dilueret
 ac lassitudine. cursus natandi
 labore deponerent. **N**on solum au
 tem equites sed pedites. ipsos
 que equos vel lipas quas galeri
 as vocant ad natandum exercere
 per commodum est ne quidem imperitis
 cum necessitas incumbit euemiat
Quemadmodum ad scuta viminea
vel ad palos antiqui exercebant
tyrones Capitulum. XII

Nam qui sicut inuenitur
 in libris hoc genere exerci
 tium tyrones. scuta de vi
 minie in modum crati rotunde texe
 bant ita ut duplici pedibus cratis
 haberet quod scutum publicum habere consuevit
 Iohannesque clauas ligneas duplicis e
 que pedibus per gladijs tyroibus da
 bant eoque modo non tamen in maiore et etiam
 per meridiem exercebant ad palos

palorum autem usus non solum militibus sed etiam gladiatores plurimum predest nec unquam aut arena aut campus inuictum armis birum probauit nisi quod diligenter exercitatus docebat ad palum. **A** singulis autem tyrōnibus singuli pali designabant in terram ita ut mutari non possint et sex pedibus eminenter contra illum palum tamquam contra aduersarium tiro cum cruce illa et claua velut cum gladio se exercebat et scuto ut nunc quod caput et faciem peteret nunc a lateribus minaret inter se contenderet poplites et crura succidere accederet recederet assultaret insiliret et quasi prout aduersarium sic palum omni impetu omni bellandi arte temptaret in qua meditatione sequebatur illa cautela ut ita tyro ab infligendo vulnus assuegeret ne qua parte ipse pateret ad plagam. **N**on cessim sed prout ferire docendos tyrones. **C**apitulum decimum tertium.

Proterea non cessim sed prout ferire discebant nam cessim pugnantem non solum facile vincere discebant sed etiam deridere romani celsa enim quocumque impetu veniat non frequenter efficit cum et vitalia defendant armis et ossibus ac contra puncta duobus viris mortalis est necesse est enim ut vitalia penetret quibuscumque immergitur

deinde dum celsa inferre brachium dextrum latusque nudat puncta autem recto corpori inferre ut aduersarium laiciat antequam videat ideoque ad dimicandum hoc precipue usus constat esse romanos. **D**uplici autem ponderis illa claua et cratis ideo dabatur et leuiora arma tiro superfluum velut grauiore pondere liberatus securior ad lacioremque pugnaret.

Armaturam docendos esse tyrones. **C**apitulum decimum quartum.

Proterea illo exercitii genere quod armatura vocatur et campi doctoribus traditur imbuendus tyro quod usus in experientis seruatur constat enim etiam nunc in omnibus preliis armatura melius pugnare quam ceteros ex quo intelligi debet quantum exercitatus miles in exercitatu sit melior cum armature utiqueque eruditum reliquos cotubnales suos bellandi arte prebeat. **I**ta autem seuerum apud maiores exercituum disciplina seruata est ut doctores armorum duplicibus remunarentur annone et milites qui par in illa preliatione proficerent pro frumento ordium cogerent acciperent nec autem eis in triclinio redderet annona quam sub principia prefecit legionibus tribunorum vel principum experientis datis ostendissent se omnia que erant in arte militari complere. **N**ichil enim neque firmitus neque felicitus neque

laudabilius ē republica in qua
habundāt milites eruditi. **N**ō
em̄ vestiū mitor vel aurū argenti
gēmarumq; copie. hostes ad rē
uerenciā romanā aut ad grām
inclinant. s; solo terrore subigū
tur armorū. **D**einde i alijs sicut
ait **C**atho. si qd̄ erratū ē potest
postmodū corrigi. pliorū delicta
emendatō; non ēcipiūt cū statū
mores sequat̄ errore. nā aut con
festim peunt q; ignaue ip̄eritq;
pugnauerūt aut in fugam versi
victorib; vltra pes esse non a u
dent. **T**yrōnes docendos ad
missilia iaciēda. **Ca. XV**

Ed ad inceptū reuertor
tyro qui cū claua exer
cet̄ ad palū. bastilia
quoq; grauioris ponderis. q̄ ve
ta futū sunt iacula. aduersus il
lum palū tamq̄ aduersus hoīe;
iactare cōpelliūt. **I**n qua re armo
rum doctor attēdit vt magnis
virib; bastile contorqueat vt
detestamtu ictu. vel in palū vel
extra dirigatur missile etem̄ ex
ercicio et lacertis robur accres
cit et iaculādi p̄icia atq; vsus
acquiritur. **S**agittis diligen
ter ibuedos tyrones. **Ca. XVI**

Et proprie tertia pars
vel quarta iuniorū. quē
ap̄ior potuerit reperire.
vel ardeb; ligneis sagittisq;
lutorijs exercenda est semp ad
palos ac doctores ad hanc rem et
artifices eligendi sunt et maior

adhibenda sollicitudo. vt arū sciē
ter teneant. vt fortit̄ impleāt
vt sinistra fixa sit et dext̄a cū ra
tione ducatur. vt ad illud qd̄ fe
ciendum est. oculus p̄iterq; aī?
q; consenciat. vt siue in equos
siue in hominem recte sagittare
doceant. quā artē et disci opus
est et diligent̄ et quottidiano
vsu exercitatioq; seruari. **Q**uan
tum autē vtilitatis et boni sagit
tarij in plijs habebāt. et catho i
libris de disciplina militari eū
denter ondit. et claudius pluri
bus ioculatorib; institutis atq;
perdoctis. hostē cui p̄us impar
fuerat superauit. **A**fricanus qui
dē scipio cū aduersus numan
tinos qui exercitus ppli romani
sub iugū miserant es; acie ceta
turus. alter se superiore; futurū
nō credit nisi in omib; ceterijs
lectos sagittarios miscuiss; **A**d
iaciēdos lapides fundis exerce
dos tyrones. **Ca. XVII**

Ad iactandos vero lapi
des fides vel manib; ex
ercere diligent̄ cōuenit
iuniores fundatū vsū primū ba
learū insularū habitatores et i
uenisse et ita p̄rite exercuisse di
cuntur. vt m̄res paruos filios
nullū cibū contingere sineret n̄
quē ex funda d̄stmato lapide p
cussissent. **S**ep̄ em̄ aduersus
bellatores cassidibus catasthy
cjs loi asq; munitos teretes ba
bides de funda vel fusti; bulo

destinati sagittis sunt oībo gra-
uiiores cum membris integris
letale tamen vuln? important
et sine iudicia sanguinis hostis
lapidis ictu itereat. In oībo at
veterū plijs funditores militas
se nullus ignorat. que res ideo
ab vniūsis tyromibus frequen-
ti exercicio discenda est. quia
fundam portare nullus ē labo-
r et interdū euenit vt ī lapidosīs
locis conflict? habeat vt mōs
sit aliq̄s defendendus aut collis
vt ab oppugnatoe castellorum
siue ciuitatū lapidib? barbari
fundisq; compellendi sunt.

De exercicio plumbatorū

Capitulum decimū octauū

Plumbatorū quoq; exer-
citatio quos marcioba-
bulos id est plūbatas
vocant est tradenda iunioribus
nam illis due dudū legiones
fuerūt que sena milia militū ha-
buerūt que quia his telis scien-
ter utebantur et fortiter mar-
ciobarbuli vocabantur p hos lō-
go tempore strenuissime constat
omnia bella cōfecta vsq; eo vt
dioclecianus et maximianus
cum ad imperium puenissent p
merito virtutis hos marciobar-
bulos iouānos atq; bauleanos
cōsueuerūt appellandos eos q;
cunctis legionib? præcūlisse doce-
antur. Quinos aut marcioba-
bulos insertos scutis portare
cōsueuerūt quos si oportune

militēs iaceant prope sagitta-
riorū scuta vident imitari offici-
um nam hostes equos q; cōsau-
ciant prius q̄ nō modo ab ma-
num sed ad ictum missilium po-
tuerit perueniri. Quēadmo-
dum ad ascendendos equos ti-
rones sunt imbuendi Capitulum
decimū nonum

Pon aut tm a tyromib?
sed etiam a stipendiis
militibus salticio egrū
est semp exacta quem vsū vsq;
ab hāc etatem licet iam cū dis-
simulacōne puenisse manifestū
ē. Equū lignei hyeme sub tecto
estate ponebantur ī campo sup
quos iuniores primo inermes
deinde armati cogebantur ascē-
dere tanta cura erat vt non solū
a dextris sed etiam a sinistris
partibus et infilere et defilere
cōdiscerent. euaginosos et
am gladios vel contos tenētes.
hec enim assidua meditatione
faciebant scilicet vt ī tumultu
prelij cōdescenderēt sine moia
q̄ tādudiose exercebant ī pa-
ce. Ad portādum pōd? egrē-
dos tirones Ca XX

Pondus q; baiulae ul-
q; ad sexaginta libras
et iter facere gdu milia
tari sepissime cogendi sūt tyro-
nes iuniores quibus ī aduīs
expeditōib? necessitas iminet
annonā piter et arma portādi
nec hoc crebatur esse difficile.

nichil em ē qđ non assidua me-
ditacio facilimū redat quā rē a-
tiq̃s milites fatigauisse. Virgi-
lio teste agnoscī p̃t qđ ait. nō se-
cus ac patris sac̃ romanus iar-
mis. iniusto sub fasce viaz nō ca-
pit ⁊ hosti añ expectatis p̃hitis
stat in agmine castris. Quo-
rum armorum genere vñ sunt anti-
quū. Capitulu XXI

Locus exigit vt qđ armō-
rum gñe instruendi vñ
munendi sūt tyrones
referre tēptemus s̃ in hac pte ā-
tiqua penitus cōsuetudo deleta ē
nā licet exēplo gothorū et ala-
norū auriōrūq; equitū arma p-
fecerint pedites constat esse nu-
datos. Ab vrbe em cōdita vsq;
ad tpus diuū grām et cathafrac-
tis ⁊ galeis pedestris munieba-
tur exercit⁹. s̃ cū campestris ex-
ercita cō inuēniente negligēcia
desidiaq; cessaret. quā videri ā-
ma ceperūt qđ iaro milites indue-
bant. Itaq; ab impatore pmo
postulabāt cathafractas. dem̃
cassides sedē residere sic detectis
pectoib⁹ et capitib⁹ cōgressi sūt
gotos milites nū sagittorū mul-
titudine sepe deleti sūt nec post
hos clades vsq; ad thāraz vr-
biū exēdia puenerūt. cuiq; autē
fuit vel cathafractas vel galeas
pedestrib⁹ reddere. ita fit vt nō
de pugna s̃ de fuga cogitēt qđ in
acie nudi exponunt ad vulneā
Quid em pedes sagittari? siue

cathafracta siue galea qđ cū aī
scutum tenere non valet faciat.
Quid ipsi brachonarij siue sig-
niferi. qđ sinistra manu hastas
gubernāt in p̃lio facient. qđ et
capita nuda eē cōstat ⁊ pectora
sed grauis pediti videt et galea
fortasse iaro arma portanti. ce-
terū qđ tibiā? vsus nō laborat
s̃ etiā onerosa gestauit Sed il-
li qđ in portandis vtrib⁹ munimē-
tis armorū ferre nō possūt. detec-
tis corpib⁹ ⁊ vulneā sustinere
cogunt ⁊ moites. ā qđ est gūi?
ā certe capi aut fugere ā rē pub-
lica p̃dere. si dū eē dū laborēq;
declināt. cū maris de decore tri-
citant vt p̃uides. Vñ em apud
atiq̃s murus dicebat p̃des ē ex-
ercitus n̄ qđ pilate legioēs p̃ter
scuta. etiā cathafractis galeisq;
fulgebāt. vsq; eo. vt sagittaria
sinistra brachia manicis muni-
tē pedites autē scutati p̃alter
cathafractas et galeas eis fee-
reas ocreas in dextris curib⁹
cogebant accipe Sic etant mū-
niti illi. quā in prima acie pug-
nantes principes. in secūda has-
tati. in tēcia triarij vō cabantur
S; triarij gemib⁹ p̃itis solebāt
inter scuta subdere ne stantes
vulnerētur vementib⁹ tris. ⁊
cū necessitas postulasset tāq; re-
quie ti vehementer inuaderent
hostes quibus constat sepe fac-
tam esse victoriam. cū hastati ē
illi qui priores steterūt in tēctis

Erant tamen veteres inter pedites qui dicebantur leuis armature fonditores et ferentarii qui precipue in corubis vel cornibus locabantur et a quibus pugnandi sumebatur exordium sed hi velocissimi et exercitissimi eligebantur nec erant admodum multi qui ceteri si prelii necessitas compulset inter principia legionum recipi solebant ita quod acies immota consisteret usque adeo prout appetat consuetudo permansit ut omnes milites pilis quos pannonicos vocabant et piliis uterentur quod propterea servabatur ne grauis galea videretur in prelio homini qui gestabat aliquid semper in capite. **Missilibus** autem quibus utebantur pedester exercitus pila vocabantur ferro subtili trigono prefixa iniiciantur noue sine pedali quod in scutum fixum non possit abscindi ac lorica scienter et fortiter directum facile prouipit cuius generis apud nos iam rara sunt tela barbari autem scuta pedites his precipue utuntur quas bebias vocabant et binas etiam ternas in pilis portabant. **Sciendum** preterea quod cum missilibus agere huiusmodi pedes in ante habere debent ita enim vibant spiculis vehemens ictus sed tamen ad pilam ut dum appellant veniunt et manu ad manum gladiis pugnant tunc dexteris pedes in ante milites habere de-

bent ut latea ipsorum subducatur ab hostibus ne possint vulnere accipere et primis dextra sit que plagam possit inferre. **Instruendos** igitur et protegendos omnium antiquorum genere constat esse tyrones necesse est enim ut dimicandi actiorem sumant audaciam quam munito capite vel pectore non timent vulnus. **De munitione castrorum** **Capitulum XXII**

Castrorum quoque munitionem debet tyro condiscere nichil enim neque tam salutare neque tam necessarium inuenitur in bello. **Quippe** si recte constituta sunt castra ita intra vallum securi milites dies noctesque pagunt etiam si hostis obsideat quasi muratam ciuitatem videantur seum ubique portare sed huius rei scia prorsus intercidit. **Remo** enim iam diu ductis fossis prefixisque sudibus castra constituit sic diurno vel nocturno suuentu equitum barbarorum multos exercitus scimus frequenter afflicto non solum confidentes sine castris ista patiuntur sed dum in acie casu aliquo cepint cedere munimenta castrorum quod se recipiant non habent et more animalium multi cadunt nec prius moriendi finis fit quam hostibus voluntas defuerit prosequendi. **In quibus locis constituenda sunt castra** **Capitulum XXIII**

Castra autē p̄sertim hos-
te vicino tuto faciēda
sūt loco. Sed cui ligno-
rum et pabuli et aq̄ suppetat co-
pia. et si diuicus cōmoranda sūt
loci salubritas eligat. Cauendū
ē etiā ne mons vicinus sit alcōr
quo ab aduersarijs captus pos-
sit officere. considerandū ne tor-
tibus in vndari cōueuerit cap?
et hoc casu vim patie exercitus.
Pro numero autē militū vel im-
pedimentorū muniēda sūt castra
ne maior multitudo constipet in
pūis ne v̄ paucitas in lacōib?
vltia q̄ oporteat cogat extēdi.
Quali specie castra munienda
sunt Capitulum XXIII

Interdū autē q̄drata inē-
dum trigona interdū se-
mirectā put loci q̄ li-
tas aut nōcitas postulaueit cas-
tra faciēda sūt. porta autē que vo-
catur p̄toria. aut orientē specta-
re debz. ā illū locū q̄ hostes ēspi-
ciet. ā si iter agit illā p̄te debet
attendere ad quā ē p̄fecturus
exercitus. intra quā p̄me cētūie
idest cohōtes papiliones ten-
dunt et drachones et signa con-
stitiūt. decumana autē porta que
appellatur post p̄toria ē p̄ quā
delinquētes milites eduantur
ad penam. Quo genere muniē-
da sūt castra Ca. XXV

Castrorū autē; diuersa
triplexq; muniō ē. nā
si nimia nōcitas nō p̄e-

nit cespice circūdetur et terra q̄
ex hīs velut murus instruitur
tribus pedibz sup̄ terrā ita vt in-
ante sit fossa de qua leuati sint
cespites deinde tumultuaria fos-
sa sit lata pedes nouē. et alta pe-
des septē. Sed vbi vis acrior i-
minet hostiū. tūc legitima fossa
ambitū ouenit cōmuni castrorū
ita vt duodecī pedes lata sit
et alta sub linea sicut appellant
pedes nouē. Sup̄ autē sepibz hic
inde factis que de fossa fuit le-
uata terra congeritur et crescit
i altū q̄tuor pedes si sit vt sit tre-
decim alta et duodecī lata super
quā sudes de lignis fortissimis
quas milites portare consueue-
rant ad qd opus legiones ias-
tra. qualos aliaq; v̄tensiliū ḡa
habere ouenit semper in p̄mptu

Quemadmodum munienda
sunt castra cum hostis immine-
rit Capitulum XXVI

Sed facile absentibz ad-
uersarijs castra munire
Verum si hostis inuim-
bat tunc omnes equites et me-
dia pars peditum ad pulsandū
impetum ordinantur in acie reli-
qui post ipsos muniūt castra duc-
tis fossis. et per p̄conē indica-
tur que centuria prima. que se-
cunda que tertia. omne opus cō-
pleuēit. p̄ hoc a centurionibz
fossa inspicitur ac mensuratur. et
iudicatur etiā in eos qui hec
negligentius fuerint operati.

Ab hunc ergo vsum constitutus est tiro ut cum necessitas postulauerit sine perturbatione et celeriter possint castra munire

Quemadmodum exerceantur tyrones ut in acie ordines et in castra custodiant . : .

Capitulum XXVII

Anichil magis constat potuisse in pugna quam ut in acie assiduo exercitatio milites dispositos ordines seruet nec contra quam expedit ut conglobent agmen aut sapienter nam et constipati possunt spacia pugnandi et sibi inuicem impedimento sunt et rariore atque inducentes aditum prouidendi hostibus praestant necesse est enim statim metu vniuersa confundi si inter cetera acie ad dimicandum terga hostis accesserit. Producendi sunt ergo tyrones secundum ad caput et secundum matricule ordinem in acie dirigendi ita ut primo simplex extensa sit acies ne quos finis ne quas habeat circuitus ut equali legitioneque spacio miles distet a milite tunc precipiendum ut subito duplicent aciem ita ut in ipso impetu etiam ad quem respondere solent tyrones ordo seruetur. Tercio precipiendum ut quadratam aciem repente constituant. Quarto facit in trigonum quem cuneum vocant acies ipsa vterba est quae obtinatio plurimum potuisse assuevit

in bello. Iubet etiam ut instruantur omnes quae genere cum vis hostium irrupit aciem resisti ab exercitationibus militibus consuevit ne omnis multitudo confundatur in fugam et graue discrimen immineat. haec si iuvenes assidua meditatione perceperint facilius in ipsa dimicatione seruabunt

Quantum spatium ire et redire vlt quotiens inter se exercitum educant milites ambulatum

Capitulum XXVIII

Proterea et veteris consuetudo permansit et diuulgata atque adiciam constitutionibus praecaveat ut ter in mense tam equites quam pedites educantur ambulatum hoc enim vltimum genus exercitii nominat decem milia passuum armati instructi quoque omnibus telis pedites militari gebunt ita atque redire iubeant in castra ita ut aliquam itineris partem cursu alacriore conficerent. Equites quoque diuisi per turmas armati quoque similiter tamen itineris peragebant ita ut ad equestrem meditationem interdum sequantur interdum cedant et rearsu quodam impetu repedarent. Non autem solum in campis sed in cliuosis et arduis locis et descendere et ascendere utraque acies cogebatur ut nulla res vel casus possit accidere quam non antea boni milites assidua exercitatio ne didicissent

De adhortatione rei militaris
romaneque virtutis Ca. XXIX

Nec fidei et deuotionis i
tuitu impator inuicte &
vniuersis auctoritatibus
qui rei militaris disciplinā sūa
mandauerūt in hūc libellū enu
cleare congeſſi ut in delectu at
q; exercitacione tyronū si quis
diligens velit exiſtere ad antiq
virtutis imitacionē facile corro
bare poſſit exercitiū. Neq; eū &
generauit i omib; martis colore
nec effecte ſūt terre que lacede
mones. que athemiēſes. q; mar
ſos. q; ſāmites. q; pelignos que
ipſos p genuere romanos. nōne
ep̄ri armis aliqui plurimū va
luerūt. Nōne macedones ac tel
ſali ſupatis p̄his vſq; ad indiā
bellando penetrauerūt. Tacos aut
ac in celſos et cracēs intm bellico
ſos ſemp fuiſſe manifeſtū ē. ut
martē fabuloſe apud eos natū
eſſe p̄hemēt longū eſſi ſi vniuer
ſarū p̄uinciarū vires numeratē
cōtendere cū om̄s in romani im
perij ditione cōſiſtant. ſed lon
ge ſecuritas pacis hoies p̄ti ad
ciuilia t̄aſdupit officia ita cura
exercitij imilitais p̄mo negligē
tius agi poſtea diſſimulati. ad
poſtremū oī in obliuionē p̄duc
ta cognoscit. Ne aliq; hoc ſu
p̄ridi etate accidiſſe miret. cū p̄
p̄mū puniē bellū p̄. et q̄t exaur
it annoꝝ pax ita romanos il
los vbiq; victoēs ocio & armo

tum diſſuetudine enervauerit
ut ſecūdo punito bello hamibali
pares eſſe nō poſſent. tot vbiq;
cōſulib; tot du cib; tot exerciti
bus amiſſis. tūc demū ad victo
riam puenērūt cū vſum exerci
ciumq; militare cōdiſcere poſue
runt. Semp ergo legēdi et ex
ercendi ſunt iuniores. vtilius e
nim cōſtat armis erudire ſuos
q̄ alienos mercede cōducere

Explicit liber primus

Incipiunt capitula libri ſe
cundi

In quot geneta diuidat res
militais Quid inter legiones
et auxilia iſterſit Que cauſa ex
hauriti fecerit legioēs Quot
nas legioēs antiq ad bellū dux
erunt Quēadmodū legio cōſti
tuatur Quot cohortes in vna
ſint legione Nomina et grad⁹
principum legionis De officio
prefecti caſtrorum De officio
prefecti fabrorum De officio tri
buni militum De cēturijs atq;
vexillis Quēadmodum legi
nis acies inſtruat Quēad
modum triarij vel centuriones
armentur Commiſſa pugna q̄
uem armaturam ſtare pro mu
ro Nomina militum et grad⁹
in ſcutis eorum aduerſis ſcribē
da Præter corporis robur no
tandi vel computandi artem in
tyronibus eligendam Dona
tiui p̄tē dimidia; debent apud
ſigna milites ſeq̄ſtare ſuanbā